

A szlovák és magyar Trianon-diskurzus

Michela, Miroslav – László Vörös (szerk.): Rozpad Uhorska a Trianonská zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013., 336 p.

A Trianon-jelenség már jó néhány éve tárgya a különféle történeti, társadalomtörténeti és egyéb kutatásoknak Magyarországon, Szlovákiában és a környező államokban egyaránt. Lassan egy évszázad is eltelt a trianoni békeszerződés aláírása óta, a téma mégis aktuálisabbnak tűnik, mint valaha. Az hogy Trianon mára egy önmagán túlmutató, összetett és sokjelentésű szimbólummá vált, s az egyik leggyakrabban hangoztatott kérdéskör Magyarországon és Szlovákiában elsősorban az 1989 utáni politikai elit felelőssége. Trianon nem egyszerűen az 1918 októbere és 1920 júniusa 4-e között történt események foglalatlja. Másként jelenik meg a politikai diskurzusban, az emlékezetpolitikákban, az oktatásban vagy a történelemtankönyvekben, s nem utolsó sorban másként értelmezi a szlovák és magyar történetírás. A Trianon-diskurzus tehát egy összetett jelenség, melyet most tizenhat szerző tanulmánya vizsgál *A történelmi Magyarország felbomlása és a trianoni békeszerződés, Adalékok a szlovák és magyar emlékezetpolitikához* című szlovák nyelvű monográfiában, amely 2013-ban jelent meg a Szlovák Tudományos Akadémia Történeti Intézetének kiadásában. A 20. századra szakosodott szlovák és magyar történészek ez irányú együttműködése nem új keletű: 2010 júniusában került megrendezésre egy hasonló címet viselő konferencia Érsekújváron. Az akkor elhangzott előadások egy részét a Limes folyóirat egyik 2010-es számában már közzé adta magyar nyelven.¹

Jelen kötet az elmúlt 90 év során Trianonról kialakult értelmezések és narratívák vizsgálatát ígéri öt tematikus fejezetben. A könyv első része a szlovák és magyar nemzeti szempontú történetírással foglalkozik, a második a Trianont felhasználó politikai diskurzusokat elemzi. A harmadik tematikus blokk az oktatásban és a történelemtankönyvekben tetten érhető, míg az utolsó két fejezet a történelmi emlékezet által megőrzött és a szimbolikus Trianon-képeket próbálja értelmezni. A tanulmányok szerzői tehát elsősorban olyan területeket érintenek, ahol a Trianon-jelenség a mai napig meghatározó módon jelen van a két ország tudományos- és közéletében.

Az első tanulmányban Vörös László a szlovák és magyar nemzeti/nacionalista történetírást vizsgálja. A szerzőt elsősorban az érdekeli, hogy milyen ideológiák és politikák hatottak a tudományos történetírásokra 1920 és 2010 között és melyek az alapvető különbségek a szlovák és magyar Trianon-értelmezés között. Ma Magyarországon Trianon egy metaforikus kifejezéssé vált,

¹ A tanulmányok egy része a Limes 2010./4. számában is olvasható.

amely nemcsak az 1920. június 4-én aláírt békeszerződést, hanem egy jóval hosszabb folyamatot jelöl, a közbeszédben pedig nemcsak a történelmi Magyarország felbomlását, hanem annak máig ható következményeit, többek között a határon túli magyar kisebbségi közösségek kialakulását jelenti egyszerre. Mindeközben a szlovák történetírásban és közbeszédben Trianon a magyar nacionalizmus szimbolikus emlékeztetőjeként, a magyarok rögeszméjeként és „igazságtalan” nemzeti traumájaként jelenik meg. Vörös úgy véli, hogy ez a kibékíthetetlen fogalmi összeférhetetlenség az egyik oka annak, hogy a szlovák és magyar történészek annyira ellentétesen viszonyulnak a kérdéshez. Elemzését azzal zárja, hogy a legújabb kezdeményezések valamiféle kibékítésre a két egymással ellentétes, etnocentrikus történelemszemlélet között, általában politikailag motiváltak és véleménye szerint jelenleg irreális célnak tekinthetők. Etienne Boisserie, francia történész ugyanebben a könyvfejezetben a szlovák elit 1918-as turócszentmártoni nyilatkozatáról kialakult szlovák narratívát elemzi. Miközben a szlovák nemzeti történetírás és kollektív emlékezet a szlovákok történelmének egyik kulcsmomentumaként tekint erre a történelmi eseményre, Boisserie úgy látja, hogy az valójában néhány száz különféle szociális és kulturális háttérrel rendelkező értelmiségi találkozója volt csupán, amely egy átmeneti és zűrzavaros időszakban zajlott le.

Öt tanulmány foglalkozik a politikai diskurzusok által felhasznált Trianon-jelenséggel. Romsics Ignác három történelmi korszak, a Horthy-korszak, az 1945 utáni koalíciós időszak, valamint a Kádár-korszak politikai elitjének Trianon-hoz való viszonyát veti össze egymással. Štefan Šutaj írásának a tárgya a szlovák és szlovákiai magyar történelmi emlékezet. A tanulmány szerzője arra keresi a választ, hogy miként viszonyul ma Szlovákiában Trianonhoz a szlovák többség és a magyar kisebbségi közösség. Saját kvantitatív kutatásai alapján arra a következtetésre jut, hogy a szlovákiai magyarokat a mai napig szoros érzelmi szál fűzi Magyarországhoz, mégsem Trianon, hanem az 1945 utáni kitelepítések rögződtek a legnagyobb traumaként a kisebbségi magyarok kollektív tudatában. A kötet második része további három tanulmányt közöl Trianon két világháború közötti értelmezéseiről. Simon Attila a csehszlovákiai aktivista magyar politikusok stratégiáit elemzi. Az aktivista politikusok szerint a történelmi Magyarország felbomlása egy történelmileg elkerülhetetlen esemény volt, ez a gondolkodásmód azonban nem volt képes a korabeli magyar szavazók 20%-nál több embert megszólítani. Peter Macho a két világháború közötti szlovák autonomista pártok lapjait, Roman Holec pedig a korabeli szlovák triviális irodalmat vizsgálja, mindeketten azzal zárják elemzésüket, hogy Trianon az általuk használt forrásokban csak a magyar irredentizmus vagy a szlovákok „magyarizálásának” konnotációjaként jelenik meg.

A szerkesztők önálló fejezetet szenteltek a szlovák és magyar oktatás, valamint a történelemtankönyvek által közvetített Trianon-kép elemzésének. György Jakabot, Viliam Kratochvílt és Vajda Barnabást elsősorban az a problematika érdekelte, hogy miként tanítják Trianont a szlovák és magyar iskolákban, s hogy mennyiben leegyszerűsítő képet alakíthat ki a tradicionális etnocentrikus és nemzeti megközelítés.

A két világháború közötti ritualizált emlékezettel foglalkozik a negyedik fejezet, melyben Zeidler Miklós és Ablonczy Balázs, a magyar olvasó számára ismertebb kutatási eredményei, illetve Demmel József és Miroslav Michela közös tanulmánya olvasható, mely egy 1848-49-es komáromi történelmi személyiség két világháború közötti helyi/regionális kultuszát és annak mögöttes tartalmát próbálja körüljárni. A kötet záró fejezete két tanulmányt közöl, Kovács Éva szociológus a magyarországi Trianon-diskurzust és a kulturális trauma fogalmát elemzi, Dagmar Kusá és Miroslav Michela pedig Trianon kapcsán a kulturális trauma és a történelmi narratíva fogalmát vizsgálja meg. A kötet zárszavában az egyik szerkesztő arra hívja fel a figyelmet, hogy Trianon sok szempontból nem foglal el különleges helyet a történelmi vitákban, hiszen ehhez hasonlóan a szlovák és magyar történészek egy sor olyan történelmi eseményt értelmeznek eltérően, mint például a Nagy Morva Birodalom létrejötte, 1848-49, 1938 vagy akár a csehszlovákiai magyar közösség kitelepítése. A jövőben érdemes volna ezeknek a témáknak is hasonló közös monográfiát szentelni.

A kiadvány, noha módszertani szempontból kiegyensúlyozatlan és felülreprezentáltak benne a két világháború közötti idősakkal foglalkozó írások, egyrészt fontos állomásnak tekinthető a szlovák és magyar történészek együttműködésében, másrészt egy meglehetősen aktuális témát próbál sokoldalúan körüljárni. A szerzők elsősorban a nacionalizmus, az emlékezetpolitika és a diskurzus-elemzés felől közelítettek Trianonhoz, ezáltal a klasszikus politika- és eseménytörténetet mellőzve, inkább a társadalomtörténet irányából igyekeztek megválaszolni az általuk feltett kérdéseket. A Trianonról szóló „vita” minden bizonnyal még sokáig aktuális marad, nemcsak a tudományos életben. A bemutatott kötet mindenki számára elérhető a szlovák nyelvű *Forum Historiae* folyóirat és portál honlapján.²

Gayer Veronika

² <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/286159/trianon.pdf>